

Уязвими сектори в българското селско стопанство: ефект от ОСП 2007–2013 г.

Доц. д-р ПЛАМЕНА ЙОВЧЕВСКА
Институт по аграрна икономика – гр. София

Поправяй миналото, ръководи настоящето, предвиждай бъдещето.
Сенека

Цел на статията е да се регистрират някои резултати от приложението на първия програмен и бюджетен период на общността земеделска политика в България и проявлението на т.н. „уязвими сектори“. Въпреки общо положителното влияние, което ОСП 2007–2013 г. оказва върху стопанската среда в отрасъл „Селско стопанство“, на подотраслово и на секторно ниво се регистрират съществени структурни промени.

Предмет на анализ са настъпилите дисбаланси в първичния отрасъл и, по-специално, в подотрасъл „Животновъдство“, в сектор „Многогодишни плодови и ягодови насаждения“ и в сектор „Зеленчуци“. Общата продукция е стойностният икономически индикатор, който отчита съществен спад в производството. Животновъдството, производството на плодове и на зеленчуци се класифицират като уязвими (чувствителни) сектори, затова при приложението на ОСП 2014+ ще бъдат подпомагани целево. България има сравнителни предимства и уникални агроекологични условия за тези производства. За подпомагането им е нужна подкрепа по всички допустими схеми и мерки. Синергийните възможности от комплексното подпомагане през текущия програмен период биха довели до преодоляване на част от регистрираните дисбаланси в българското земеделие и стабилизиране на производството в т.н. „уязвими сектори“.

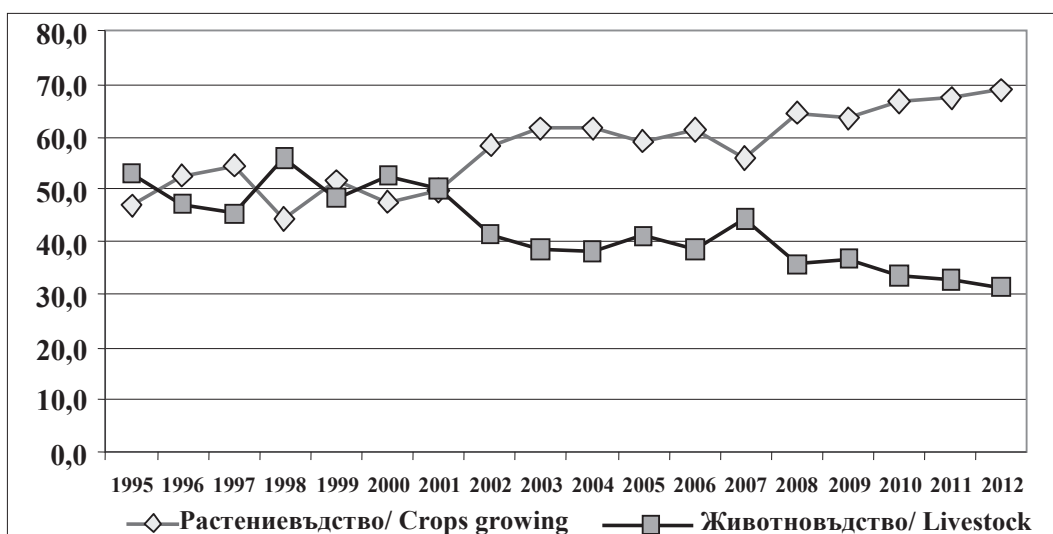
Прилагането на първия програмен и бюджетен период на общата селскостопанска политика (ОСП) оказва общо положително влияние върху стопанската конюнктура в отрасъл „Селско стопанство“ и върху националната икономика на България като цяло. Същевременно детайлен анализ в исторически план откроява известни структурни промени на подотраслово и секторно ниво в отрасъл „Селско стопанство“.

Относителен дял на подотрасъл „Растениевъдство“ и на подотрасъл „Животновъдство“ в създаването на Обща продукция от отрасъл „Селско стопанство“

Делът на растениевъдството и животновъдството при формиране на общата продукция (ОП) е съществен индикатор за икономи-

ческите резултати в двата основни подотрасъла на селското стопанство. Предвид целта на настоящия анализ, правим сравнение между общата продукция, създадена в растениевъдството и тази в животновъдството. За попълнен преглед на промените, настъпващи в стопанската конюнктура, общата продукция се проследява за относително по-дълъг времеви срез (1995–2012 г.) (фиг. 1). В началото на наблюдавания период в животновъдството се създава повече обща продукция, в сравнение със създаваната от растениевъдството. През 1996–2000 г. се регистрира процес на колебливо разминаване между двата подотрасъла. В 2001 г. се постига равновесно състояние. След 2002 г. общата продукция, създадена в подотрасъл „Растениевъдство“, устойчиво превишава създадената от животновъдния подотрасъл. В годините на пълноправно членство на България в ЕС, регистрираната

Статията е част от Анализ на секторите с обвързано с производството подпомагане, осъществен от научноизследователски екип от ИАИ, гр. София, въз основа на задание от МЗХ.

Фиг. 1. Обща продукция от растениевъдство и животновъдство (%)

Fig. 1. Total output from crop growing and livestock breeding (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

структурна промяна в отрасъла приема все по-изразен характер. След 2007 г. се отчита ускорено нарастване на относителния дял на създадената ОП от растениевъдството. Данните за 2013 и 2014 г. не отчитат съществени промени в тенденцията. Този процес дава основание да направим извод, че през първия етап от прилагането на ОСП 2007–2013 г. част от структурните промени в българското селско стопанство прерастват в структурни дисбаланси. Проявените проблемни области засягат производства, които в България имат традиционно добро присъствие и са с доказани позиции на международния пазар.

Секторните изменения в двата основни подотрасъла на селското стопанство у нас – „Растениевъдство” и „Животновъдство”, настъпили след прилагането на ОСП, са проследени на фиг. 2 и фиг. 3. Променената стопанска конюнктура повлиява съществено развитието на отделните групи културни растителни видове и животни. Процесите и настъпилите изменения през наблюдавания период (2006–2012 г.) се онагледяват посредством създадената обща продукция. Позоваването на този стойностен икономически показател откроява определени тенденции с устойчив характер както при растениевъдния, така и при животновъдния подотрасъл на селско-

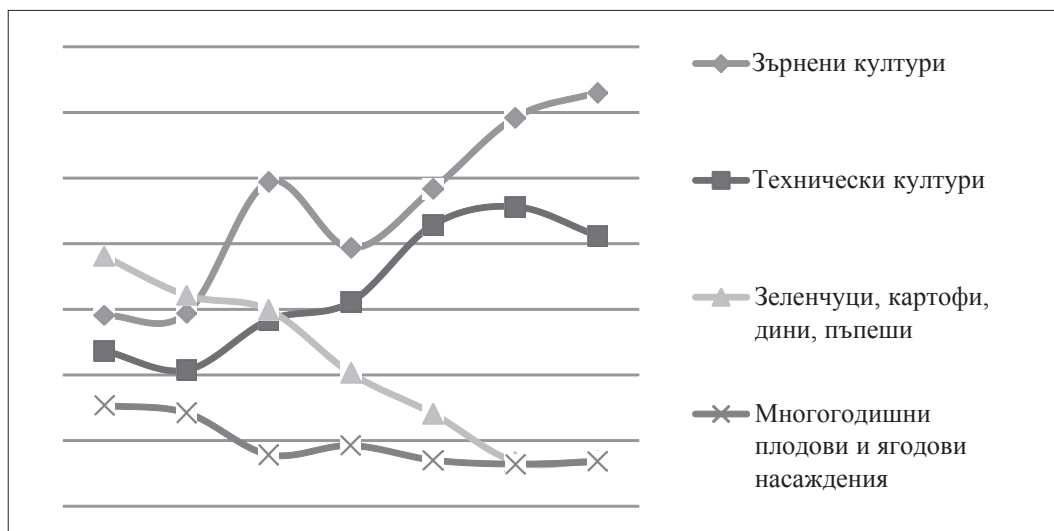
то стопанство в България. Общата продукция е показател, който, при равни други условия, позволява да се направи достоверен анализ на поведението на стопанските субекти в даден период от време.

Пълноправното членство на България в ЕС–27 привнася нови елементи в икономическата система на националното стопанство, в т.ч. и в земеделието. След 2007 г. отрасълът функционира в променена стопанска среда. Приложението на ОСП променя нагласите на производителите. Изборът на икономически логични за стопаните решения е улеснен от прилагането на Схемата за единно плащане на площ (СЕПП), основна форма за подпомагане с директни плащания у нас.

Секторни промени в подотрасъл „Растениевъдство“

Зърнено-житните, основно поради екстензивния характер на производството, утвърдената технология на отглеждане и улесненото прибиране на реколтата от култури със слята повърхност, към които те се числят, съществено разширяват дела на създаваната ОП и общата си икономическа значимост в земеделието.

През изследвания период делът на ОП, създадена от зърнените култури, се повишава над

Фиг. 2. Дял на основни групи култури от ОП на селскостопанското производство (%)

Fig. 2. Share of main crops' groups of total agricultural output (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

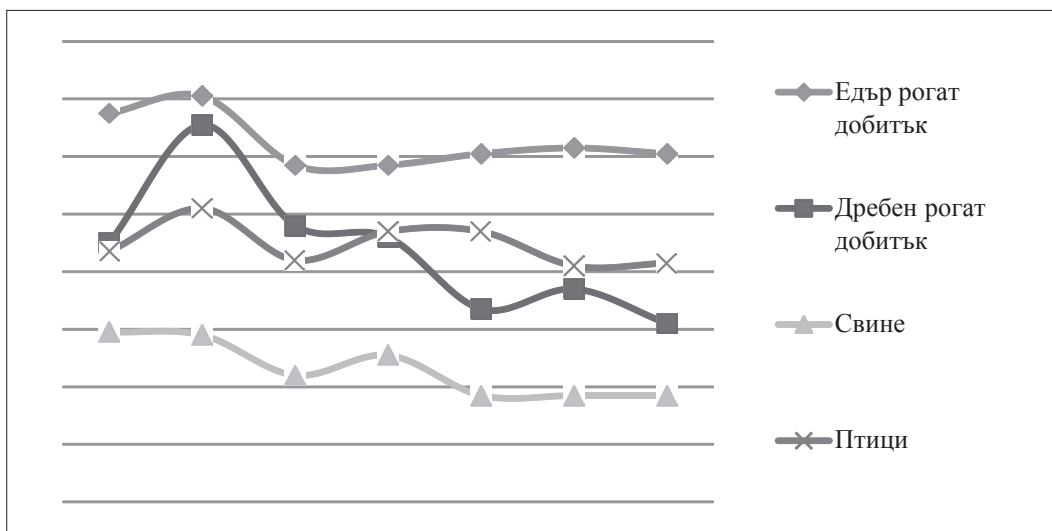
два пъти. В последната година на наблюдение, зърнопроизводството създава една трета от ОП в българското селско стопанство. Този резултат се дължи на синергийни ефекти между благоприятни агроекологични и почвено-климатични условия у нас и устойчив ръст в търсенето на зърнените култури като ликвидна борсова стока на международните пазари. Същевременно приложението на ОСП след 2007 г. води до почти пълно маргинализиране на зеленчукопроизводството и овощарството. През 2006 г. почти една пета от ОП в селското стопанство е с произход от зеленчукопроизводство. Спадът в края на периода е около 6 пъти. Технологичните изисквания на това интензивно по своя характер производство, липсата на подготовка на сектора за силната конкуренция от другите държави членки на ЕС, навлизането на супермаркетите в търговията на дребно, наличието на много малки стопанства в сектора на плодове и зеленчуци, нелоялната конкуренция от съседни страни, липсата на сдружения на зеленчуко- и плодощоизводители са част от факторите, допринесли за това състояние. Делът на производството на плодове в ОП от селското стопанство през 2006–2012 г. намалява двойно. В края на периода има символически стойности. Този процес е белег на изключително неблагоприятна тенденция. Към

причините, които споменахме, може да се добави и процесът на излизане от оборот на голяма част от овощните градини и относително малкия дял нови насаждения, заместващи старите овощни градини.

Очакванията са при приложението на ОСП след 2015 г. част от регистрираните структурни дисбаланси да бъдат преодолени. Това предположение може да се обоснове с наличието в новия бюджетен и програмен период на схеми и мерки, които благоприятстват ограничаване на част от затрудненията при производството на плодове и зеленчуци. Това са два сектора от растениевъдството, за които България има редица сравнителни предимства. Продукцията е разпознаваема с добрите си органолептични качества, високи и балансирани стойности на витамини, минерали, аминокиселини и други съставки, незаменими за пълноценното и рационално хранене на човека, което става приоритетна област и социално-икономически проблем с висока степен на разпознаваемост от обществото и от гражданите.

Структурни промени в подотрасъл „Животновъдство“

Измененията в относителния дял на общата продукция, създадена в секторите на по-

Фиг. 3. Дял на основните животновъдни сектори от ОП на селскостопанското производство (%)
Fig. 3. Share of main livestock sectors of total agricultural output (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

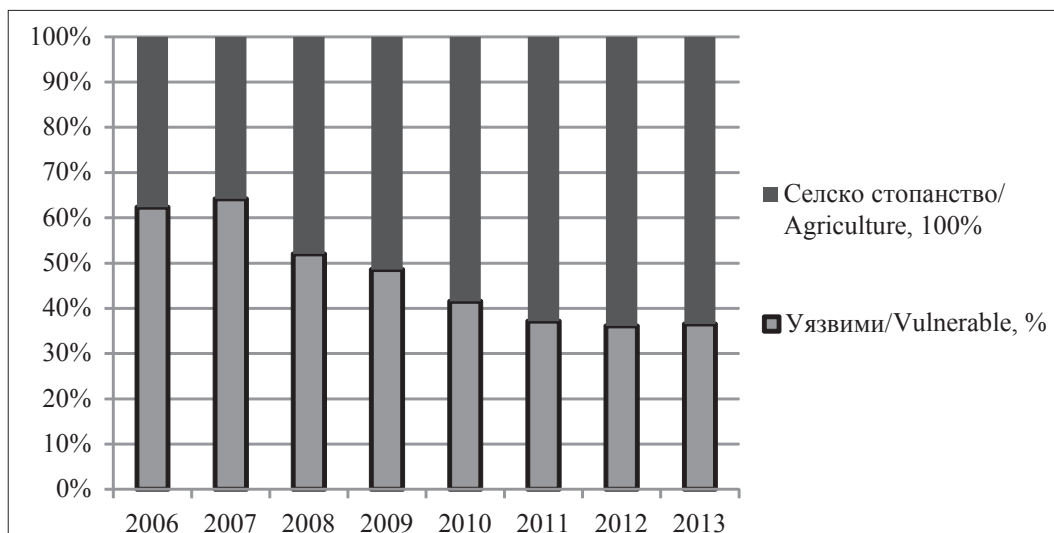
дотрасъл „Животновъдство”, настъпили през анализирания период, са отразени на фиг. 3. При всички сектори се отчита спад. След 2008 г. стагниращата тенденция има устойчив тренд. При дребния рогат добитък ОП намалява почти два пъти. Тенденцията е повече от неблагоприятна, предвид традициите на българското овцевъдство и богатите природни дадености на страната. България притежава уникални като биоразнообразие и качество на тревостоя пасища, едни от най-богатите земи с висока природна стойност, които са припознати като европейско богатство и са в режим на Натура 2000.

И тук синергията е видна поради факта, че изпасването на тревостоя е най-ефикасната технология за неговото поддържане и съхраняване на екологично значими ландшафти. Същевременно през целия период на пасищния сезон пашата е най-евтиният ресурс за изхранване на животните и разходите за единица крмвна стойност са минимални. Фактор, който ще придобива все по-съществено значение при осигуряване на икономически, екологически и социални ползи от възстановяване на традиционно силните позиции на пасищното животновъдство в нашата страна.

Спад в икономическата значимост на животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството: уязвими сектори

В условията на ОСП 2007–2013 г. се очертава ясно изразена тенденция на свиване на дела на т.н. уязвими сектори в общата продукция на отрасъла (фиг. 4). Графично представените данни онагледяват висока чувствителност на животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството. Подкрепата през първия програмен и бюджетен период от приложението на общностната земеделска политика в българското селско стопанство се оказва недостатъчна за преодоляване на регистрираните структурни проблеми. Нещо повече, в края на наблюдавания период те се задълбочават (фиг. 4).

Представените резултати за относителния дял на ОП, създадена от животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството (фиг. 4), онагледяват появата на неблагоприятни последици за развитието на традиционни за нашето селско стопанство производства, вследствие приложението на ОСП 2007–2013.

Фиг. 4. Относителен дял на ОП, създадена от животновъдство, зеленчукопроизводство и овощарство, спрямо ОП от селското стопанство (%)

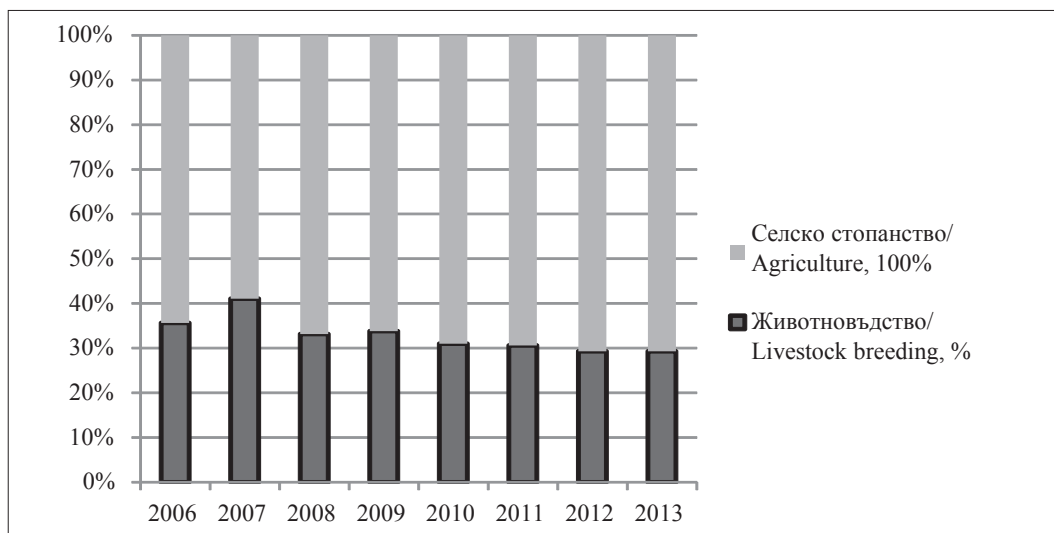
Fig. 4. Relative share of total output from livestock breeding, vegetables' and fruits' production, compared to agricultural output (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

В детайли, както следва на Фигура 5.

Данните от фиг. 5 показват тенденция на свиване дела на животновъдството – от 40% в годината на пълноправното ни членство в ЕС–27 през 2007 г., до устойчива тенденция на ниво от 30% в последните четири години от наблюдавания период. Предвид социално-

икономическата и екологична роля на подотрасъл „Животновъдство”, която вече бе спомената в по-горния анализ, тенденцията на редуциране на ОП от животновъдството е изключително неблагоприятна. В още един аспект този факт е натоварен с негативна оценка. Характерът на производствения процес в

Фиг. 5. Относителен дял на ОП от подотрасъл „Животновъдство”, спрямо създадената ОП от отрасъл „Селско стопанство” (%)

Fig. 5. Relative share of the output from the sub-sector “Livestock breeding”, compared to the output from sector “Agriculture” (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

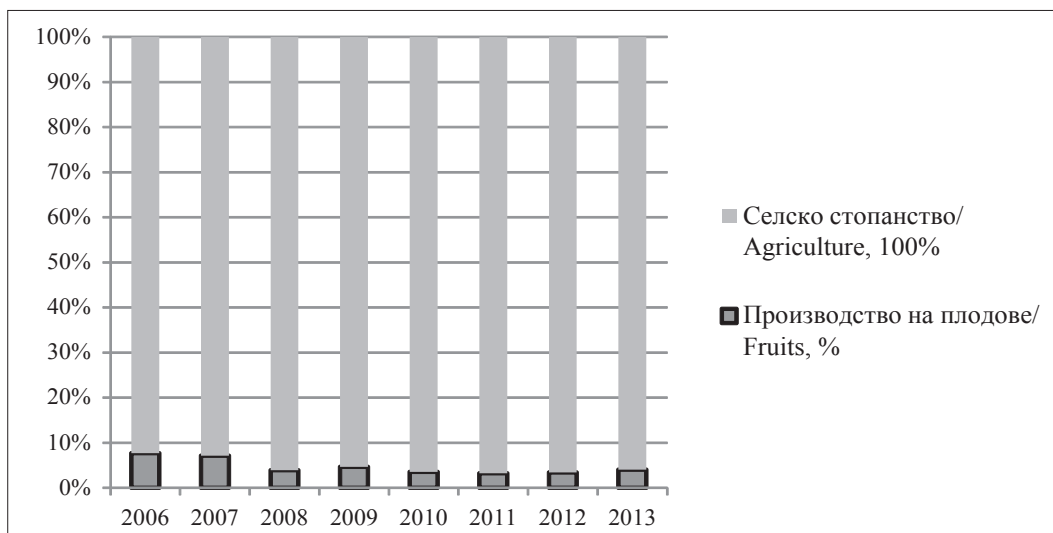
животновъдството предполага създаване на продукти с добавена стойност. Това е процес, широко подкрепян в почти всички държави членки на ЕС. Една от причините, но не единствена, е, че това е икономически добре работещ механизъм и социален стимул за задържане на негативните процеси от обезлюдяване на цели региони, с преки и косвени ползи за устойчивото им развитие.

Резултатът, който представя фиг. 6, показва мястото и значението на производството на плодове в създаването на стойност от отрасъл „Селско стопанство“. Тенденцията е в посока на изключително устойчив процес на свиване на стойностния икономически показател ОП. В последните четири години от изследвания период делът на сектор „Многогодишни и ягодови насаждения“ трайно се установява на ниво под 5%.

Част от причините за стагниращата тенденция вече бяха очертани. Нивото на икономическото състояние на сектора е белег на сериозни дисбаланси между производствени резултати и ресурси за производство. Поддържането на производството на това равнище, каквото е изискването на ЕС, не е особено трудна задача. Общностните политики и промените в тях са провокирани от желанието да се преодо-

леят някои негативни тенденции, регистрирани в част от държавите членки. Тези тенденции, при съществуващата стопанска конюнктура в България, са с още по-силно изявен отрицателен знак. Директните плащания са инструмент, който има потенциал и ще закрепят статуквото. Предвид значимостта на сектора, се откроява необходимост от синергийна подкрепа, т.е. използване на всички допустими схеми и мерки за подпомагане на производството на многогодишни плодови и ягодови насаждения. Мерките за малки земеделски стопанства, за млади земеделски стопани, „къси вериги за доставка“, фермерски пазари, създаване на организации на производители, биологично производство, изграждане на иригационни системи и други имат потенциал да подпомогнат не само оцеляването на сектора, но биха довели и до стабилизирането му. В новата ОСП 2014–2020 г. все по-голяма значимост имат въпроси, свързани с хранителната верига. В тази връзка, предвид суровинната база, която се осигурява за ХВП, потенциалната роля на сектор „Производство на многогодишни плодови и ягодови насаждения“, както и на зеленчукопроизводството, нараства.

Данните от графиката (фиг. 7) регистрират тенденция на рязък спад в икономическа-

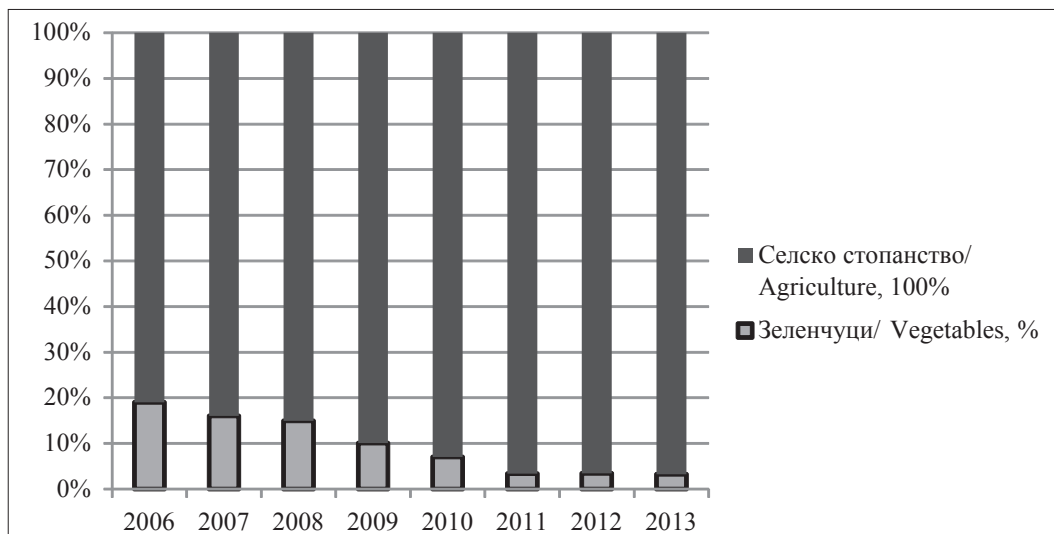
Фиг. 6. Относителен дял на ОП, създадена в сектор „Многогодишни плодови и ягодови насаждения“, от ОП в отрасъл „Селско стопанство“ (%)

Fig. 6. Relative share of the output from “Perennial fruits and strawberries”, compared to the output from sector “Agriculture (%)

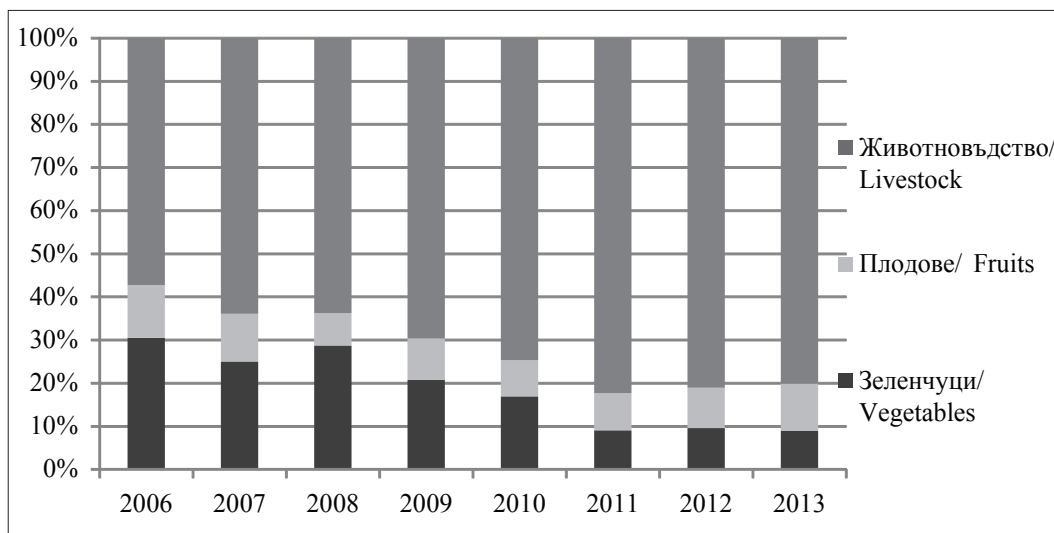
Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

та значимост на сектор „Зеленчуци” в нашата страна. За да очертаем максимално прецизно тази тенденция, цитираме точните числа. През 2006 г. общата продукция от сектора е възлизила на 19,03% от общо създадената в отрасъла ОП. В последната година от анализирания период е достигнат „исторически“ минимум – 3,29%. Потъването на сектора условно се разделя на два подпериода. Плавно –

до 2009 г., и след 2010 г., ускорено стагниращо. През 2013 г. значимостта на зеленчукопроизводството е спаднала над 6 пъти спрямо 2006 г. Ресурсът на всички мерки, които изброихме при анализа на състоянието на производството на плодове, би могъл да се използва и при сектор „Зеленчуци”. Директните плащания ще продължат да поддържат това ниво на стагнация. Към СЕПП е необходимо да се до-

Фиг. 7. Дял на ОП от сектор „Зеленчуци” към ОП от отрасъл „Селско стопанство” (%)
 Fig. 7. Share of output from “Vegetables”, compared to the output from sector “Agriculture” (%)
 Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

Фиг. 8. Относителен дял на животновъдството, зеленчукопроизводството и овощарството към създадената ОП от трите уязвими сектора (%)
 Fig. 8. Relative share of livestock breeding, vegetables' and fruits' production towards the created output from the three vulnerable sectors (%)
 Източник: Евростат, собствени изчисления. / Source: Eurostat, own calculations.

бавят и други форми на подкрепа с оглед разширяване и обединяване на усилията за подпомагане на уязвимите сектори на локално, регионално и национално ниво.

За стабилизиране на подотрасъл „Животновъдство“, на плодотранспортното и на зеленчукопроизводството, поне на нивото от началото на европейското членство на страната, са необходими комплексни и аргументирани решения. Както вече отбелязахме, ОСП поощрява създаване на продукти с висока добавена стойност, като работещо решение в посока ограничаване на процесите на обезлюдяване на редица региони на страната и оживяване на местната икономика. В тази връзка, значението на уязвимите сектори е съществено. Но все още не е достатъчно осъзнато, за да консолидира обществената и административна активност в намиране на комплексни и работещи решения. Едно от тях е нарастващото търсене на продукти със защитено наименование за произход и географско указание от екологични региони. Това е все по-разширяваща се ниша както на външния, така и на вътрешния пазар. Към м. декември 2015 г. България има 74 регистрирани продукта и възможности за разширяване както на номенклатурата, така и на броя им.

В края на анализа, характеризиращ икономическата значимост на трите уязвими сектора за създаването на стойност в селското стопанство, си позволяваме едно относително сравнение между тях. С този подход искаме да подчертаем тенденция, която се открие в гореизложения анализ. Въпреки че и животновъдството, и овощарството, и зеленчукопроизводството изпитват съществени трудности при адаптирането си в новата стопанска конюнктура след 2007 г., данните от фиг. 8 показват, че след 2011 г. секторите за производство на плодове и зеленчуци са изключително затруднени да развият своя икономически и производствен потенциал. В променената икономическа среда те нямат ресурс да неутрализират влиянието на непредсказуеми природно-климатични условия, да устояват на конкретния натиск на силно субсидирани стоки, да реагират на промени в изкуп-

ните цени и в цените на средствата за производство. Почти компрометираната реколта през 2011 г. оказва трайно негативно влияние върху отрасъла. Това води до маргинализиране на българското производство на плодове и зеленчуци и до незадоволително състояние на основни сектори на подотрасъл „Животновъдство“.

Историческият преглед на основни икономически показатели рамкира проблеми, които са следствие от приложението на общностната земеделска политика у нас. Това е обобщение, изведено с помощта на метода на научната абстракция. Използваните макроикономически индикатори потвърждават високата степен на общовалидност на откритите тенденции. В тази връзка, при приложението на втория програмен и бюджетен период на ОСП, все по-отчетливо се налага необходимостта част от регистрираните неблагоприятни за нашето селско стопанство процеси да бъдат ограничени. Приложението на ОСП 2014–2020 предоставя благоприятни възможности, с помощта на които част от диспропорциите биха могли да бъдат, макар и частично, балансирани. Това се налага поради традиционното присъствие и значение, което животновъдството, производството на плодове и на зеленчуци имат в стопанската история и в икономиката на страната. Развитие на секторите с обвързано с производството подпомагане при ОСП 2014+ има съществена роля при разрешаване на редица социално-икономически проблеми както в общоевропейски, така и в национален план. Сред тях са осигуряване на здравословна храна с доказан произход, разширяване номенклатурата на производство на стоки с възможност за създаване на добавена стойност и на продукти с висок експортен потенциал. Подкрепата за тези, интензивни по своя характер производства, осигурява работни места и снижава ефекта на миграционните процеси. Подпомагането за уязвимите/чувствителни сектори трябва да се осъществява по линия на всички допустими схеми и мерки с идеята, че направената инвестиция е с висока степен на възвръщаемост.

ЛИТЕРАТУРА

Евростат.
МЗХ.
НСИ.

**Vulnerable Sectors in Bulgarian
Agriculture: CAP 2007–2013 Impact**

PL. YOVCHEVSKA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

Repair the past, manage the present, and
forecast the future.
~Seneca

(Summary)

This article aims to register some results from the implementation of the first program and budget period of CAP in Bulgaria and the manifestation of the so-called “vulnerable sectors”. Despite the general positive impact of CAP 2007–2013 on the economic

environment in sector “Agriculture” there are registered essential structural changes on sub-sector and sector level.

Object of analysis are the occurred imbalances in the primary sector and particularly in sub-sector “Livestock breeding”, in the sections “Perennial fruits and strawberries” and “Vegetables”. The total output is the valuable economic indicator, which estimates big production decrease. The livestock-breeding, the production of fruits and vegetables are classified as vulnerable/sensible and they will be supported purposefully in the new CAP 2014+ period. Bulgaria has comparative advantages and unique agro-ecological conditions for these productions, so they need support through all eligible schemes and measures. The synergic opportunities of the complex support in the current program period will lead to overcoming of a part of registered imbalances in Bulgarian agriculture and to production stabilization of the so-called “vulnerable sectors”.

Key words: CAP 2007–2013, vulnerable sectors, CAP 2014+